

ÉLELETÜNK

XI. évfolyam 11. szám (11. Jahrg. Nr. 11)

Az európai magyar katolikusok lapja

1979 november

PROF. DR. MEHRLE TAMÁS OP:

A pápa tanítása

II. János-Pál a papokhoz intézett nagycsütörtöki levelének teológiai kiértékelése

II. János-Pál „Redemptor Hominis” kezdetű enciklikája, majd nagycsütörtöki két levele — egyet a püspökökhöz s egyet a papokhoz intézett — különböző bírálatra és visszhangra találtak. Itt most csak a papokhoz írt levelét szeretném teológiailag, jobban mondva dogmatikailag kiértékelni. Ez nem zárja ki, hogy néha az enciklikájára vagy a másik levelére is ne utaljak. Ezt már csak azért is tehetem, mert amit eddig a pápa mondott, szorosan összefügg egymással. Kivülálgik ez abból is, hogy maga II. János-Pál írott megnyilatkozásaiban nem egyszer hivatkozott más alkalommal mondott beszédeire. A „Református Hírek” a pápa lengyelországi utazásával kapcsolatban helyesen jegyezte meg: Az ember észreveszi II. János-Pál megnyilatkozásaiból, „hogy lelki szemei előtt egy nagy egyetemes látás lebeg” (5. évf., 2. szám, 1979 júl.).

Ami a katolikusok reakcióit illeti, a kedvező, ill. kedvezőtlen visszhangnak egész skáláját lehet megkülönböztetni. Vannak olyanok — elsősorban papokról beszélek —, akik maradéktalan lelkesedéssel fogadták a pápa tanítását. Vannak olyanok, akik elolvasták és aztán azzal a megjegyzéssel félre tették, hogy a pápa semmi újat nem mondott. Vannak olyanok, akik azt mondják, hogy a pápa megnyilatkozásai oly világosak, hogy tulajdonképpen nem is szorulnak magyarázatra. Vannak olyanok is, akik ellenkezőleg úgy találják, hogy a betű alatt rejtett értelem lappang. A konzervatívok általában kedvezően ítélik meg a levelet, bár egyesek kifogásolták, hogy a pápa nem eléggé skolasztikus kifejezéseket használ. Mint várható volt, a legtöbb és a legmasszívabb kritika a túlzó haladó párt részéről történt. Így Középfraanciaországnak 30 papja egybegyűlt a domonkosok l'Arbresle-i zárdájában és tiltakozó levelet írt a pápának, amit Renard, Lyon érseke továbbított. Hasonló értelemben nyilatkozott a „L'association des prêtres en foyer” — ez a megnövelt papok egylete, kb. 6000 taggal — és a „Camarades chrétiens critiques”, a sok egyéb pap és teológus is. Mi ellen tiltakoznak? A következő pontokban lehet összefoglalni tiltakozásuk lényegét: tagadják a hívek és a szolgálati papság közti lényeges különbséget, az eltörölhetetlen papi jegyet, a krisztusi papság hierarchikus jellegét; a papságot nem az egyházi rend szentségére, hanem a hívek jelölésére vezetik vissza; kifogásolják a papság és a cölibátus közti kapcsolatot. Szó szerint az arbresle-i papok azt írják: „Az Ön levele, úgy tűnik, nem dialogust vezet be, hanem felülről jövő utasításnak hangzik, amely túlságosan egy olyan teológiához fűződik, amely nem teszi magáévá a 2. vatikáni zsinat orientációt”. A nő papok asszociációja pe-

dig azt állítja, hogy a pápa a papnak vertikális szentségi hatalmat tulajdonít, amely nem a hívek közösségében veszi eredetét. „Annyit jelent, hogy jogilag megkülönböztetjük az Egyházban a klérust, amely határoz, és a népet, amely engedelmeskedik.” A pápát továbbá azzal vádolják, hogy azért használja a régi teológia téves kifejezéseit, hogy az Egyházat mint intézményt megerősítse. „Manapság — folytatja iratuk — nem lehet többé kétségbe vonni, hogy a papok cö-

SÍK SÁNDOR (1889–1963):

Halotti beszéd a mezei virágokhoz

*Esteledik, de még zöldék az árnyak.
Köröskörül a szép mezőn kaszálnak.
A tarka-barka sok szelíd virág
Fejét lehajtja, megadja magát.*

*Subog a fű, a kasza éle serceg.
Derék kaszák, pihenjétek egy percet,
Engedjétek, hadd váltok komoly szót
Szegény füvekkel, talán az utolsót.*

*Esendő füvek, halandó virágok,
Jószívvel voltam mindig én hozzátok,
Nem téptelek le, ott szerettelek,
Ahová a Jóisten ültetett.*

*Könyörögjétek hulltotookban értünk,
Kik ma vagy holnap nyomotokba érünk,
Hogy ne legyünk rútabbak nálatok,
Kik szépségben éltetek s haltatok.*

libátusa a latin egyházban fegyelmi határozat követelménye, amely azonban dogmatikai alappal nem rendelkezik... Nem engedjük meg, hogy a papok cölibátusában Jézus Krisztus iránti hűségünk kritériumát lássák, holott inkább az intézmény iránti hűség kritériuma”.

Mindezek a reakciók mutatják, hogy a pápa levelében nagyon is a dolgok elevenjére tapintott. Azt is mutatják, hogy egyik-másik teológus mennyire eltávolodott az Egyház hiteles tanításától.

Ha akárcsak felületesen is elolvassuk a pápa levelét, szemünkbe szökik atyai, sőt testvéri hangja. „Kedves testvéreim az Úrban!” — így hangzik a levél megszólítása. A levél azokhoz szól, akik különböző lelkipásztori tevékenységet fejtenek ki, és akik az egész nap terhet és hevet viselnek. Sz. Ágoston mondását módosítva azt mondja nekik: „Számotokra püspök vagyok, veletek együtt pap”. Talán épp ez a közvetlen stílus, a plurális majestaticusnak következetes kerülése tévesztett meg egyeseket és ezért csak atyai buzdítást vélnek felfedezni a levélben és nem veszik észre teológiai jelentőségét.

Feltűnő, hogy a pápa maga sorolja fel azokat az egyházi dokumentumokat, amelyekre támaszkodik. Urs von Baltha-

sar rövid kommentárjában idézi egy plébános következő megjegyzését: „Elbizakodottság jele, hogy a pápa ilyen súlyos teherterelt akar az Egyháznak mintegy szuggerálni; ezt csak totalitáris kormányok engedhetik meg maguknak. Hol nyilatkozik meg a levélben a sokat magasztalt kollégialitás?”. Mintha II. János-Pál előre sejtette volna ezeket az ellenvetéseket, megmondja, hogy tanításában mire támaszkodik; forrásai tehát a következők: az egyházi tanítóhivatal ha-

*Hadd mondom el hát búcsúzó beszédem
Ezen a csendes, imádkozó réten,
Amíg az illat, a virág imája
Felelni tud még lelkem sóhajára.*

*Hát, testvéreké, virágocskáké, füvecskéké,
Tentek ti is, mint elmennek a fecskéké,
Mint lomb a fáról, kézből a kasza,
És annyi más még — elmegyünk, haza.*

*Azért, testvéreké, bizony mondom nek-
tek:*

*Mikor a kaszaérről leperegtek,
Ne magatokért imádkozzatok,
Félig már üdvözültek, illatok.*

gyománya, különösképpen azonban a 2. vatikáni zsinatnak az Egyházzal szülő konstitúciója, a papi szolgálatról és életéről szóló határozata, az Egyház missziós tevékenységére vonatkozó határozata, VI. Pálnak „Sacerdotalis Coelibatus” kezdetű enciklikája és az 1971-i római püspöki szinódus dokumentuma, amelyet VI. Pál jóváhagyott. A pápa tehát az újkori Egyház tanát teszi magáévá és közvetíti a papoknak, hisz az említett dokumentumok tanítását adja elő.

NB. Max Scheler egyik Kölnben mondott beszédében kifejtette, hogy a katolikus Egyháznak nincsen szüksége különböző korok vitaközö ideológiáiból meríteni, sajátos tanítása ugyanis oly gazdag, hogy mindig abból meríthet.

Urs von Balthasar kommentárjában a pápai levélben megnyilatkozó szeretet hangját „az eredet nyelvén” nevezi. A pápa ugyanis azt mondja: „Az Egyház iránti szeretetem adta ajkamra e szavakat, azé az Egyházé, amely minden emberi gyengesége mellett, a világban való küldetését csak akkor teljesítheti, ha Krisztushoz hűséges. Tudom, hogy olyan emberekhez fordulok itten, akiknek a különleges hivatásukban megnyilatkozó Krisztus iránti szeretetük tette lehetővé, hogy az Egyház szolgálatába

álljanak”. Ezt a szeretetet Krisztushoz és Egyházához Urs von Balthasarral „az eredet nyelvén” nevezhetjük, annyi minden esetre bizonyos, hogy II. János-Pál tanítását azzal akarja mintegy hitelesíteni, hogy erre a szeretetre utal. Nemcsak az újkori egyházi dokumentumok igazolják tanát, hanem azokon túl a szeretetből fakadó krisztusi meghívás és a szeretetből történő követés is hitelesíti azt.

A pápai tanítás közvetlen dogmatikai alapja azonban az, amit a papság eltörölhetetlen jegyének, „papi karakternek” mondunk. Tudjuk, hogy a firenzei zsinat (1439–1445) és a trienti zsinat (1545–1563) kimondotta, hogy három szentség, azaz a keresztség, bérmálás és az egyházi rend eltörölhetetlen jegyet nyom az ember lelkébe és ezért nem ismételtető (vö DS 1313 és DS 1609). Ez a tanítás hittételnek tekintendő. Az előbb említett reakciók sejtetik, hogy a zsinat utáni teológusok épp ezt a tanítást akarták elfelejteni. Arra hivatkozva, hogy Isten népében mindenki részesül a papságban, a szűkebb értelemben vett papságot a hívek egyetemes papságára akarták visszavezetni. Így akarták megszüntetni a szentségi papság és a hívek papsága közti lényeges különbséget. Még oly számottevő teológus is, mint Schillebeeckx azt mondta, hogy a híveknek szükségük van az eukarisztiára, ha tehát nincs felszentelt pap, akkor semmi sem tiltja, hogy a hívek maguk mutassák be az eukarisztiát. Igaz, Schillebeeckx elveti a transzszubsztanciációt és csak transzsignifikációt és transzfinitizációt ismer el.

Szerinte az eukariszta megmarad az, ami volt: kenyér és bor; de új jelentést nyer, amennyiben Krisztus testét és véréét jelenti; hasonlóképpen más a célja, t. i. az, hogy az embert Istennel hozza kapcsolatba. Wiederkehr, a lucerni teológia tanára azt írja, hogy a protestáns pásztor és a katolikus pap közt nincsen lényeges különbség és a kettő együtt koncelebrálhat. Nos ezt az újabb tanítást, amelyet szemérmetlenül a 2. vatikáni zsinatra való hivatkozással terjesztenek immár több mint 10 éve, a pápa levelében elítéli. Érthető, hogy ezek a teológusok miért reagáltak oly keserűen a pápa levelére. Robert Serrou a Paris Match-ban (április 27) megütözközve mondja: „30 év óta küzdünk egy nemklerikális klérusért. Úgy látszik a pápa nem ismeri törekvéseinket.” A pápa ismeri ugyan ezeket a törekvéseket, csak hogy elítéli őket.

Vizsgáljuk meg közelebbről a pápának a tanítását. A hívek egyetemes, ún. királyi papságából indul ki, amelyre Péter első levele utal: „Ti azonban választott nemzet, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul lefoglalt nép vagytok (2, 9). „Isten népének a küldetése — írja a pápa — Krisztus hivatalában és küldetésében való részesedés alapján történik s ez tudvalevően hármasszoros dimenziót mutat fel: a próféta, a pap és a király küldetését és hivatalát... Ennek követ-

(Folytatás a 2. oldalon)

MEGYESI ANDRÁS:

A bűn hatalmában

(Graham Greene 75 éves)

A jómódú, polgári gondolkodású Berkhamstead-i iskolaigazgató fia úgy gondol vissza az iskolára, mint arra a helyre, ahol kezdetét veszi „az élet nyomorúsága”. Ebből a „nyomorból” akar menekülni, amikor 13 éves korában öngyilkosságot kísérel meg, oxfordi diák korában egy egész szemeszteren át részegeskedik, majd revolvért fog és orosz rulettet játszik, melyben egy az öthöz állt az esély, hogy nem halál lesz-e a játék vége. Ugyancsak az élet nyomorúsága, melynek tulajdonképpen neve unalom, űzi őt el angol hazájától messzire, Mexikóba, Afrikába, a mau-mau zendülés zűrzavarába, az indokínai háborúba, hogy csak néhányat említsünk „unalomból tett utazásai” közül.

Graham Greene 1904 okt. 2-án született Berkhamsteadben, tehát az elmúlt

kérdések merülnek fel az élet értelméről, a jó és rossz, a bűn és kegyelem, Isten léte és valósága felől.

„Az élet legalján” (1938) c. regényében hősének, Pinke Brownnak lezüllését mondja el. Ez a 17 éves bandavezér Brightonban él, e kedves angol kikötőváros alvilágának milliójében. De Greene ebben a pokolban is talál helyet az isteni kegyelem csodálatos megnyilvánulásának. A „Hatalom és dicsőség” egy részeges, lezüllött pap regénye. Az 1927-es mexikói egyházüldözés idején ő az utolsó pap az országban: társait vagy kivégezték, vagy aposztatáltak. Elhagyottóságában egy asszonytól és az alkoholban keres és talál vigasztalást. Egy kommunista rendőrhadnagy van nyomában s üldözi egyik helységről a másikba. Hívei bújtatják a papot, aki

Észre kellene venni az anyáknak, hogy jóllehet a picin pupa (baba) még nincsen érett észrel; mindazonáltal nagyon nyers érzékenységgel bír, amelyre nézve hol szépséges szóval s kedves ajándékokkal, hol fenyegetéssel minden illendőségre s lépés jó erkölcsre lehetne hajtogatni és szoktatni. ... ennek helyében mindenféle bűnösöket vereknek kis fejébe.

Faludi Ferenc: A fiatal dáma neveléséről

hónapban töltötte be 75. életévét. 1940-ben megjelent könyve, a „Hatalom és dicsőség” tette nevét ismertté az egész világon. Regényét számtalan nyelvre, többek között magyarra is lefordították. Azóta sok regénye megjelent és mindennütt milliós példányban kelt el. Siker koronázta film-kísérleteit is, elsősorban a nagy sikert elért „A harmadik” (The third Man) c. filmjét. De ezen kívül más regényét is megfilmesítették.

Abban az életkorban, amikor visszatekintve azt mondja magáról, hogy „sok mindenben keresztülment reménytelen eset”, — egy köznapi esemény ad fordulatot az életének. 21 éves csak, de már a „Times” egyik szerkesztője és lassan világhírré emelkedő író, amikor megismerkedik későbbi feleségével, Vivien Darell-Browninggal, — aki katolikus. „... és akkor azt gondoltam — írja 1971-ben megjelent önéletrajzában — ha már katolikus lányt veszek feleségül, illenék, hogy tisztában legyek vallásának mibenlétével...” — S nemcsak megismerkedett menyasszonya vallásával, hanem — katolizált: „... megtettem az első lépést, mert jövődő házasságomra gondoltam, de ezzel elvesztettem a szilárd talajt a lábam alól... Még házasságom is bizonytalanná vált. Mert mi lesz velem — gondoltam —, ha egy napon én is felfedezem magamban a vágyat, ahogy Frolope atya annak idején felfedezte magában, hogy pap akar lenni...”

Graham Greene örökléte tiltakozott az ellen, hogy katolikus írónak tartásák. François Mauriac-kal neki is az a véleménye, hogy nincs katolikus író, hanem legfeljebb író, aki katolikus. Nem az alkalmazott művészi forma teszi az írókat katolikusnak, hanem egyedül a felhasznált anyag, a témaválasztás, a problémák megoldása és az író lelkesége.

Greene katolikus regényhősei nem egy rendezett, jólszituált hívő közösségben élnek, éppen ellenkezőleg, olyan világban, amelyet az olvasó idegennek érez, lehangolónak tart. Kalandos világ az, amelybe elvezet, tele csupa izgalmas eseménnyel. De az izgalom feszítése nála nem öncél, mint a ponyvaregényekben. Az ő írói világa tele van lélekválsággal, reménytelen helyzetekkel, minduntalan

szentmisét mond, gyóntat, keresztel, ösztetartja a megmaradt hívőket, s a biztos halál tudatában megy egy haldokló gyilkoshoz, hogy a végső szentségekben részesítse. Ezt olvasva bizonyossá válik bennünk, hogy ez a részeges, züllött pap, aki azonban egész lelkével vágyik, hogy bűneit meggyónhassa, — gyöngesége ellenére is az isteni kegyelem eszköze. Rajta is beteljesedik az evangéliumi ígéret, amely az utolsóknak ígéri az első helyet.

Scobie őrnagynak („A minden dolgok veleje”), aki helyettes rendőrfőnöke egy angol kormányzat alatt álló afrikai kikötővárosnak, felesége és szeretője között kell választani. És mert egyik asszonynak sem akar fájdalmat okozni, öngyilkosságot követ el. A gyászoló özvegy felkeresi férje lelki atyját: „Férjem rossz katolikus volt, ugye nincs értelme, hogy imádkozzam érte?” — kérde tőle. „Csak nem képzeled, hogy Ön vagy én fel tudjuk mérni Isten irgalmasságát?” — válaszolja a pap. „Nagyon haragszik rá?” — „Nem, — nincs már bennem semmi keserűség.” Erre a páter: „Gondolja, hogy Isten talán jobban haragszik, mint egy megbántott asszony?”

Greene regényhősei mélyre süllyedtek a bűnben, mégis részesülnek Isten megbocsátó kegyelmében. Az író hite oly erős, hogy a reményt még akkor sem adja fel, amikor hőse elvesztette már minden kapcsolatát Istennel, s mindentől kiábrándulva Kongo egy zúgában húzza meg magát, hogy a halált várja. Még itt is bízik a megváltó kegyelemben („Egy reménytelen eset”). Ahogy Greene a válságba került, a bűn hatalmában vergődő embert ábrázolja regényeiben, az nem pesszimista világnézetéről árulkodik. Inkább tanúságtétel mellett, — ami a kereszténység paradoxonja, — hogy minden gyöngesége és mélyre süllyedése ellenére megmarad az ember számára az isteni kegyelem irgalmassága.

Nem mindig és nem mindenütt értették meg helyesen Greene művészetét, még keresztény oldalról sem. A hivatalos egyház is egyoldalúan, csak az árnyékot, a „botrányost” vette észre regényeiben. Erre utal Greene önéletrajzá-

A pápa tanítása

(Folytatás az első oldalról)

kezdetében a mi részesedésünk Krisztus küldetésében és hivatalában is ebből a hármasan tagolt egységből ered. Mint keresztények, azaz mint Isten népének tagjai, majd mint papok, akik az Egyház hierarchikus rendjébe vagyunk felvéve. eredetünket mesterünk küldetése és hivatala egyetemességének köszönjük, aki egyben próféta, pap és király volt. Kell, hogy az Egyházban és a világban különleges értelemben az ő tanúi legyünk. A papság, amelyben az egyházirend szentsége által részesülünk és amely örökre Istennek külön jegyét, a karaktert vési a lelkünkbe, mindig a hívek, azaz minden megkereszteltnek az egyetemes papságára irányul s egyben különbözik tőle „nemcsak fokozat, hanem lényege szerint is”. Ily módon nyernek a zsidókhöz írt levél szerzőjének a szavai, teljes értelmet, aki azt mondja a papról, hogy „az emberek közül választván emberekért rendeltetik” (Zsid. 5, 1).

Egyes ultra-konzervatív teológusok a pápának ezt a kifejezőmódját helytelenítik. Úgy érzik, hogy a szolgálati papságot nem szabad a hívek egyetemes papságának alárendelni, hanem megfordítva. Pedig könnyen érthető, hogy a pápa mit akar mondani: a szolgálati papság nem öncélú, hanem a hívek lelki kihasználására szolgál. A pap nem önmagáért van, a hívek lelki javát szolgálja. II. János-Pál a zsinatnak az Egyházra vonatkozó konstitúciójából a következő részt idézi: „Az Úr Krisztus, az emberek közül választott főpap (vö Zsid 5, 1-

Már az imígyen (rosszul) nevelt világ leányából mit várhatunk, mely ezer mestere mindenféle bűnösöknek; az istenes erkölcsnek és az idevességnek dolgában pedig ostoba s tudatlan? Amely csak az árnyék világnak tünder pompáját forgatja elméjében; a menyegyeri dicsőségre még múltófélben sem tekint.

Faludi Ferenc: A fiatal dáma neveléséről

5) az új népet „Atyjának az Istennek országává és papjaivá tette” (Jel 1, 6; vö 5, 9-10). A megkereszteltnek ugyanis az újjászületés és a Szentlélek kenete által felszentelt lelki házzá és szent papsággá lesznek, hogy — a keresztény ember minden cselekedetében megvalósuló — lelki áldozatot mutassanak be, és hirdessék annak dicsőségét, aki a sötétségből meghívta őket csodálatos világosságra (vö 1 P 2, 4-10)... A hívek egyetemes papsága pedig és a szolgálati, azaz a hierarchikus papság egyaránt van rendelve, jóllehet a lényegben különbözik egymástól, és nemcsak fokozatban: mert egyikük is, másikuk is a maga külön módján részesedik Krisztus-

nak egy része: „... amikor VI. Pál pápa elmondta nekem, hogy olvasta a „Hatalom és dicsőség” c. regényemet, — megmondtam neki, hogy a Szent Officium éppen ezt a könyvet ítélte el. — Minden regényében van valami, ami a katolikusokat megbotránkozthatja — válaszolta erre a pápa — de ne törődjék vele.”

A legtöbb író regényeiben önmagát adja, egy kicsit saját életéről beszél. Greene is. Ő is megjárta a bűn, a lelki vakság mélységeit, amíg egy napon meglátta az isteni kegyelem csodálatos világosságát és megtapasztalta irgalmának békéjét. Ettől kezdve hivatásának tartja, hogy életével és írói munkásságával tanúbizonyosságot tegyen az emberi bűn és földi kárhozát tragikumáról és az ebből felemelő isteni szeretet nagyságáról.

tus egyetlen papságában. Az, akit a szolgálati papságra szenteltek fel, szent hatalmával kialakítja és kormányozza a papi népet. Krisztus képviselőjében bemutatja az eucharisztikus áldozatot, az egész nép nevében ajánlva azt fel Istennek. A hívek viszont közreműködnek a szentmiseáldozat felajánlásában — mégpedig királyi papságuk erejében — és azt a szentségek felvételével, az imádsággal, a hálaadással, szent életük tanúságával, önmegtagadásukkal és tevékeny szeretetükkel gyakorolják” (10).

A pápa tehát valóban csak a zsinat tanítását eleveníti fel, amikor megkülönbözteti a hívek egyetemes papságát és a szolgálati papságot, s azt tanítja, hogy a kettő lényegesen különbözik egymástól. A hívek egyetemes papsága a keresztségben, a szolgálati papság pedig az egyházirend szentségében gyökerezik. A szolgálati papság oly hatalmat foglal magában, amely a hívek általános papságával nem jár együtt, nevezetesen arra képesíti, hogy az eucharisztikus áldozatot bemutathassa. A hívek csak lelki áldozatot mutathatnak be s a szentmisében való közreműködésükkel, a szentségek felvételével, imádsággal, tevékeny szeretettel gyakorolják azt. De a kétféle papság egymáshoz van rendelve: a papnak papsága erejében és papi léte révén tudatosítania kell a hívekben az egyetemes papság kötelességeit.

Erre a kétféle papságra, jobban mondva Krisztus egyetlen papsága kétfajta részesedésére mutat rá II. János-Pál a következő szavakkal is: „Szentségi papságunk tehát egyben hierarchikus pap-

ság és szolgálati papság. Igazi szolgálati hivatal, mert a hívek közösségének a szolgálatában áll. Eredetét azonban nem ennek a közösségnek köszöni, mintha ez „hivatást adhatna” vagy „delegálhatna”. Inkább közösségnek adott ajándékot jelent, amely magától Krisztustól, papságának teljességéből származik. Ez abban nyilvánul meg, hogy Krisztus mindenkit lelki áldozat bemutatására képesít, de csak egyeseket hív meg és tesz alkalmassá, hogy szentségi áldozatának a szolgálói legyenek, amelyek bemutatásakor mindnyájan közreműködnek és amelybe az Isten népének a lelki áldozatai is felvételt nyernek”.

Ezek a megfontolások képezik a pápa levelének dogmatikai alapját és egyben a papi spiritualitásra vonatkozó tanításának kiinduló pontját. A pap teljesebb és különlegesebb mértékben részesül Krisztus papságában mint a hívő nép s ez „Egész papi existenciánkat fémjelzi és kell, hogy fémjelezze, ha megfelelő módon az eucharisztikus áldozatot ‘in persona Christi’ akarjuk bemutatni”. Papságunk legkimagaslóbb ténykedése az eucharisztikus áldozat bemutatása, ahol nemcsak Krisztus nevében, hanem mintegy személyében cselekszünk. Ezért mondja a pápa: „A papság sajátos integritást kíván tőlünk életünkben és szolgálatunkban, és épp ez az integritás tartozik mindenképp papi identitásunkhoz. S minél radikálisabban tudunk önmagunkról lemondani és másokért lenni, annál jobban érlelődik ki bennünk a krisztusi papság identitása.

(Folytatjuk)

DR. VECSEY LAJOS:

A szegénység életszentsége

SOUBIROUS SZENT BERNADETTE HALÁLÁNAK 100-IK ÉVFORDULÓJÁRA

1844 jan. 7-én született Bernadette Soubirous, a kis lourdes-i pásztorleány, akinek a Boldogságos Szűz Mária 18-szor jelent meg a lourdes-i barlangban s 1879 ápr. 16-án halt meg 35 éves korában Saint-Gildard kolostorban a franciaországi Nevers-ben, 13 évi kolostori élet után, s 21 évvel a lourdes-i jelenések után.

Ez a rövid foglata a lourdes-i gyermek-látnok életének, aki a jelenések idején még sem írni, sem olvasni nem tudott, s mégis arra volt hivatva, hogy az egész világot a mai napig bűvöletben tartó események középpontja legyen. Ha X. Szent Pius pápa elmondhatta magáról halála előtt: „szegénynek születtem, szegényen éltem, szegényen halok meg”, – akkor ez még fokozottabb mértékben állítható Bernadetteről, akinek szülei kiáltó szegénységben éltek. Tarbes püspöke 1862-ben kelt pásztorleveleiben, melyben a jelenések valóságát hivatalosan elismeri, így nyilatkozik erről: „Milyen volt az az eszköz, melyet a Mindenható igénybe vett, hogy irgalmassága terveit velünk közölje? Ismét egy valaki, aki a világ leggyengébbjeihez számít, egy 14 éves gyermek... szegény családból.”

S ennek a szegény, egyszerű, tudatlan gyermeknek a koporsójához, melybe 1925-ben történt boldoggá avatása után helyezték teljes épségben maradt testét, szünet nélkül árad a zarándokok sokasága, hogy láthassák az Ég kitüntetettjét s olvashassák a koporsóját díszítő feliratot, a Szent Szűz hozzá intézett nagy ígéretét: „Je ne vous promet d'être heureuse en ce monde mais dans l'autre!” – „Boldoggá teszlek, de nem ezen, hanem a másvilágon!” – A csodás események demonstratív megnyilatkozása és hatása alatt XI. Pius pápa már 8 évvel a boldoggá avatása után a szentek sorába iktatta Bernadette-t 1939 dec. 8-án, a Szeplőtlen fogantatás ünnepén. Tehát anna a titoknak az ünnepén, melyet az Ég Királynője neki személyesen nyilatkoztatott ki.

Ha most Bernadette életszentségének titkát boncoljuk, annak a véleménynek kell igazat adnunk, mely szerint Bernadette egy új stílusú életszentséget testesít meg, melyet a Szentlélek a 19-ik században kellett életre. Olyan életszentséget, mely az evangéliumból táplálkozik. Ez az életszentség, mely nagy tettek, írásos művekre, emberi sikerekre nem hivatkozhatik, – a szegénység életszentsége. Ragyogó példája és megvalósulása az Üdvözítő szavainak: „Dicsőítelek, Atyám, ég és föld Ura, hogy elrejtetted ezeket a bölcsék és okosak előtt, és kinyilatkoztattad a kicsinyeknek. Igen, Atyám, így tetszett Neked.” (Lk 10. 21.) – Ezt az életszentséget képviselte már a híres ars-i plébános, s ide sorolhatók Labouré Szent Katalin és Lisieux-i Szent Teréz is, valamint a kis fatimai látnokok.

Ennek az újstílusú életszentségnek Bernadette maga is tudatában volt. Fennmaradt Naplójában ezeket a szavakat intézi az Ég Királynőjéhez: „Mily boldog volt az én lelkem, jóságos Anya, amikor látásodnak örvendhettem! Mily szívesen emlékszem ezekre az édes pillanatokra, melyeket szemeid előtt tölthettem, melyek jóságodat és irgalmadat árasztották rám. Igen, jóságos Anya, Te

lejöttél a földre, hogy egy gyenge gyermeknek megjelenjél. Te, az ég és föld Királynője, azt választottad eszközüd, aki a világ szemében a leggyengébb volt.”

Aki Bernadette életét csak a jelenések tükrében szemléli, azt hihetné, hogy életútja az ég felé csupán rózsákkal volt telehintve, melyet a rendkívüli kegyelmek napja ragyogott be – zavaró momentumok nélkül. Ennek éppen az ellenkezője volt a valóság. Bernadette-nek, mint sok más szentnek, meg kellett járni a szenvedések kálváriáját is. S minő kálvária-járás volt ez! Szenvedése részben fizikai, részben lelki jellegű volt. Ő maga mondja: „Nagyon fájdalmas, ha az ember nem tud lélegezni; de sokkal rosszabb az, ha az embert belső szenvedések gyötrik. Az rettenetes!” – Abbé Febvre, gyakori látogatója betegsége idején, felsorolja szenvedései listáját: „Krónikus asztma, mellfájdalmak, két év óta vérhányások, a főütőér kitágulása, gyomor-fájdalmak, térdtumor... végül csontszú a két utolsó évben.” Egy másik adat szerint a lába annyira beteg lett, hogy a legkisebb mozgás jalkiáltásra készítette.

A testi kínjainál talán csak a lelkiek lehetnek nagyobbak: nyugtalanság, ördögi kísértések. Gyóntatója többször hallotta tőle ezeket a szavakat ismételni: „Távozz tőlem, sátán!” – Maga bevallotta, hogy az ördög meg akarta ijeszteni, de ő Jézus szent Nevét hívta segítségül, mire a kísértő eltűnt. Egy más alkalommal azt mondta: „Megőröltetem, miként a búzát szokás megőrölni.” Majd hozzáfűzte: „Nem hittem volna, hogy oly sokat kell az embernek szenvednie, hogy meghalasson.” Valóban ő is elmondhatta volna az Írás szavait: „Keresztre vagyok feszítve a világnak, és a világ nekem.” – De ebben a hosszantartó fizikai és lelki agóniában sem akart vigasztalást, hanem azt kérte, hogy „erőért és türelmért” imádkozzanak számára. Végül a halál megváltotta iszonyú szenvedéseitől, miután megérett az örökévalóságra, húsvét oktávjának szerdáján, Szent József napján. Utolsó szavai ezek voltak: „Szentséges Szűz Mária, Istennek Anyja, könyörögj értem, szegény bűnösért!”

Ha most végül azt kérdezzük: Miben van Bernadette életének igazi jelentő-

Az emberi nyomor angyala

Néhány szó egy béke-nobeldíjhoz

„Ne járuljon hozzád senki anélkül, hogy ne mint jobb és boldogabb ember távozzék el tőled!” – „Ahhoz, hogy igaz legyen a hitünk, ke!l, hogy adakozó szeretet tüzesítse azt át.” – „Ha más nem is tudtok adni a gyermekeknek, a szegényeknek, a szenvedőknek és elhagyottaknak, adjatok legalább egy kedves mosolyt nekik!”

Ezek a 69-éves világhíressé lett Teréz Anya egyszerű szavai Kalkuttából, aki már régóta szimbóluma az egész világon a tevékeny keresztény szeretetnek és lelkesítő ideálja az emberibb életcél kereső nemesebb ifjúságnak.

Erről nem egy katolikus intézmény, de a norvég Nobeldíj-Bizottság állított ki ékes tanubizonyságot 1979. október 17-én, amikor rengeteg várományos közül ennek az egyszerű apácának ítélte oda az idej Nobel-Békedíjat.

Teréz anya családi neve Bojaciú Ágnes. Egyszerű albán család gyermeke. Még iskolásleány korában annyira meghatották a horvát jezsuita atyák levelei kalkuttai missziójukból, hogy érzékeny szíve tüzet fogott és a Lorettó Nővérek irországi kongregációjába kért felvételt, akik a kalkuttai misszióban dolgoztak. A fiatal szerzetesnővért a rendje aztán

1928-ban küldte ki indiai missziójába. – Húsz évig nem történt semmi különös: Teréz nővér földrajzot tanított a Saint Mary's High Schoolban Kalkuttában.

Életében a döntő változás aztán 1946 szeptember 17-én történt: Főnöknőjétől engedélyt kért, hogy levethesse a rendi ruhát és egyedül élhessen a kalkuttai nyomornegyedben. – Kérését Rómába továbbították, ahol teljesítették azt. 1943-ban elbúcsúzik a rendjétől, addig aránylag kényelmes és védett apácaéletétől. Fehér, kékszegélyes hindu sárit ölt magára, vállán fekete kereszttel, háromhónapos betegápolókurzust végez, majd megnyitja első iskoláját Kalkutta nyomornegyedében.

„Soha pénzért, soha a gazdagokért nem dolgozni, hanem a kitaszítottakért” – volt az a varázsige, amivel Teréz nővér a köréje seregett, közép- és felsőosztálybeli lányokat bűvkörébe vonta.

Teréz Anya kongregációját: A Felebaráti Szeretet Missziósnővéreit, Róma 1950. októberében hagyta jóvá.

Kalkutta nyomorkerületének a közepén, egy szegényes házban kezdte Teréz anya nővéreivel összeszedni az utcára kített csecsemőket, haldoklókat, nekik utolsó menedéket nyújtani, éhezőknek kenyeret kiosztani, elhagyott betegeket látogatni, leprásokat gyógyítani és nekik telepeket létesíteni...

A kongregációnak csak Indiában 75 telepe van 1800 nővérral és több mint 800 testvérral, akik ma a világ legnyomorultabb szegényeinek szentelik életüket. Lepraközpontok, nyomortelepi iskolák, menekültotthonok, házak leányanyáknak, haldoklók részére házak, otthonok elhagyott árva gyermekeknek. – Teréz anya jól tudja, hogy az, amit ő segítő társaival az egész világból küldött adományokkal, annak ellenére, hogy gigantikus méretű szeretetintézményé lett, végül is csak egy csepp a nyomoróceánban. – „De ha ez az egy csepp sem lenne az óceánban – mondta ő egyszer – akkor az óceán ezzel az egy hiányzó cseppel is szegényebb lenne.”

sége? Mi volt az a szerep, amelyre a Mindenható őt kiszemelte? A feleletet Lourdes adja meg nekünk, mely azóta a világ legnagyobb, leghíresebb búcsújáró kegyhelye lett a katolikus világnak. A zarándokok száma, akik Lourdes-t felkeresik, 1977-ben túlhaladta a 4 milliót (4,056.000). 1978-ban pedig már 4,260.000 ember kereste fel a kegyhelyet. Micsoda kiáradása ez a kegyelemnek! Mennyi gyógyulást, mennyi lelki vigaszt jelentenek ezek a számok, ha a testi-lelki gyógyulásokra gondolunk, melyek itt 121 év óta történtek s történnek meg a világ végezetéig! Valóban, arra a kérdésre, hogy mit jelent Lourdes az emberiségnek, elsősorban a keresztény hívő számára? Erre csak egy kifejezés van, melyet egy lourdes-i zarándoktól halottam: **L o u r d e s e g y d a r a b m e n n y o r s z á g!** A közönséget nem érdekli itt semmi más, csak a lélek s annak örök hazája, a természetfelettség. Mily kicsinek tűnik itt fel az, ami a világ szemében kívánatos: hírnév, pénz, hatalom, élvezet. Mily nevetségesnek, naivságnak kell tekintenünk minden tülekedést, versenyfutást az e'sőbb helyért, rangért, dicsőségért, emberi elismerésért, a hatalmasok kegyéért, hiú törekvések beteljesüléséért, ha Lourdes-re s az Ég üzenetére gondolunk!

Jól jegyezzük meg: **L o u r d e s á l l a n d ó f i g y e l m e z t e t é s** mindenki számára: van másvilág, van örökkévalóság, mennyország s az örök haza egész közel van hozzánk. Szinte tapintható, kézzel érinthető, csak ki kell nyújtani a karunkat. A túlvilág lehelete csapja meg itt az embert, hogy csordultig tele lesz szív és lélek a kegyelem érintésétől, mely egész életre kiható, új embert formál, szenvedni és tűrni megtanít, s a boldogabb, isteni élet magaslataiba emel.

Vajha megértenék mindazok, akik a hitetlenség útvesztőire tévedtek, az anyag és pénz rabjai lettek, Lourdes és a kis Bernadette életének tanítását, az igazi boldog élet titkát – az imádság, szenvedés, bűnbánat útját – a Szeplőtlen Szűz szavaiból:

„Boldoggá teszlek, de nem ezen, hanem a másvilágon!”

Mindszenty bíboros életrajza öt nyelven

Szeptember végén jelent meg az „Augustine Publishing Company” izléses, képekkel illusztrált kiállításában és az „Aid to the Church in Need” szervezet gondozásában, zsebkiadás formájában Közi Horváth József Mindszenty-életrajza „Cardinal Mindszenty, Confessor and martyr of our time” címmel.

A londoni sajtóbemutatón Dr. Ispánki Béla a Hercegszék életfogytiglani fegyházra ítélt vádlott-társa, angliai magyar főlelkész mondta a megnyitó beszédet.

Két éven belül ez a negyedik idegen nyelvű kiadás. Az előző három német, francia és holland nyelven látott napvilágot. A fordító, Geoffrey Lawman, kitűnő munkát végzett.

Az ötödik – a lényegesen bővebb és az otthoni szempontokat élesebben ki-domborító magyar-kiadás készülöben van.

Az öt kiadás példányszáma jóval nagyobb lesz a 100.000-nél, ami magyar és emigráns viszonylatban egyaránt rekordot jelent. Mindegyikhez P. Werenfried van Straaten premontrai atya, a „Kirche in Not” néven közismert segélyszervezet alapítója és vezetője, Mindszenty bíboros nagy tiszteője, írt bátorhangú és iránymutató előszót.

HORY LÁSZLÓ:

Kommunista-katolikus közeledés Bulgáriában?

Két új püspök és egy új egyházmegye Szófiában, de egyetlen papnevelde sem. — A Vatikán-bulgár „normalizálódás” árnyoldalai: a diplomáciai kapcsolat hiánya, a papság elöregedése, katolikus iskolák és sajtó hiánya —

A legerősebb balkáni szovjet protektorátus, Bulgária, elég erősnek érzi magát, hogy a katolikus egyházzal szemben a keztyűs kéz politikáját vezesse be és a „normalizálódás” útjára lépjen. Ezt megteheti, mert a rendszer elég szilárd alapokon nyugszik, politikai meglepetések ellen garancia a „nagy szovjet testvér” jelenléte, tengeri és szárazföldi védőszárnyai, valamint az a körülmény, hogy a 9 milliós összlakosságának még egy százalékát sem teszik ki a maximum 70.000 leket számláló katolikusok, kik közül mintegy 55-58.000 tartozik a római egyházhhoz, 11-12.000 bizánci rítus szerint imádja Istenét. Ráadásul előreveti árnyékát a második Helsink-i-pót-konferencia — az első Belgrádban volt, — amely Madridban fog összeülni, hogy többek közt számonkérje Szovjeturópától a nagyhangon megígért „emberi jogokat”, amelyeknek biztosítása a legtöbb kommunista országban sok kívánni valót hagy még hátra.

Persze az örök és javithatatlan optimisták máris a Vatikán és a bulgár regime viszonyának tartós konszolidálásáról, sőt teljes „kibékülésről” álmodoznak, míg az óvatosabbak beérik bizonyosfokú „normalizálódás” jóleső tudomásvételével.

Tény, hogy Szófiában lehetővé vált egy új katolikus egyházmegye felállításának, mégpedig a Szófia-Plovdiv-i apostoli vikariátus felértékelése útján. Ezzel az addigi titulás püspök, Bogdan Dobranoff, hivatalosan is az egyházmegye el-

SZÉPSZERETET

Voltam az — Asztalnál: Jézus bejött hozzám.

Anyám, az én Édesanyám, a lourdesi Boldogasszony pedig ezt suttogta: Van bivatásod!...

A búcsúzási nap hajnalán ott álltam a lourdesi bazilika lépcsőfeljáratainak a magasán.

A lábam odagyökerezett a kőhöz: innen nem tudok elmenni. Nem a kőről, a lépcsőről, nem a helytől, a várostól. Nem! Hanem a Széplötelenről...

Nincs, ami elszakítana Tőle. Belém gyökerezett. Belém eresztette a gyökereit...

Tota pulchra es Maria!

Egészen szép vagy, ó Mária!

Megértettem s még inkább éltem az Énekek Énekét, a Bölcsesség könyvét; tudom, miért alkalmazza a Szűzanyára a Szentlélek mennyei költészetét az Anyaszentegyház; tudom kicsoda Ő: hiszen neked jó fel, lép elő, (progredivur!) — az én számomra az Aurora consurgens, a Kelő Hajnal, számomra lesz Hold, Nap és Tábor!...

És én most végre is végleg megtaláltam:

Inveni... kiáltottam hangtalanul, bele a Hajnalba, a város utcáiba, a terekbe, a mezőkre, az ösvényekre, utakra — az életbe, ami előttem áll, ami jön, Jelenbe, Jövőbe... Belekiáltottam az Égekbe! És pírba, hajnalpírba, mosolyba borult az egész látóhatár...

Vonatomban befűródott a fekete éjszakába, de én vittem magammal az Élet Királynéját, Fényt, Világosságot és Melegget, és magát a —

Szépszeretettet!

VIDA ISTVÁN:

Egy modern egyházatya felfedezése

ROTTERDÁMI ERASMUS — MA*

Október 27-ről 28-ra virradó éjszakán született Erasmus Desiderius, Rotterdam városában, 510 esztendővel ezelőtt, tehát 1469-ben. Miért kell az eseménnyel foglalkozni, mikor a szám nem olyan szép kerek, amilyen egy jubileumhoz szükséges? Éppen azért — válaszolhatjuk —, mert akivel a születése félévezredes fordulója után is olyan behatón foglalkoznak, mint Rotterdami Erasmus, az szinte újjáéledt és kortársunk lett. Amikor 10 esztendővel ezelőtt az 500. születésnapját világszerte ünnepelték, a tájékozatlan közönség azt hitte, hogy a nagy nevek egyikének kijáró szokásos emberi szertartásról van szó. Az ünnepi beszédek elhangzottak, az emlékező irományokat magas fű lepi, az erre az alkalomra rendezett kiállításokat berekesztették, de személyével és műveivel nap-nap után találkozunk.

Szüülőhazájában, *Hágában* sorra jelennek meg összes műveinek görög, főleg azonban latin nyelven írt egyes kötetei, a kanadai *Torontóban* korunk világnyelvére, angolra fordítják összes írásait, *Brüsszelben* az erasmusi levelezésből fennmaradt 3200 darabot francia nyelvre ültetik át, *Darmstadtban* lezárult egy német nyelvű válogatott kiadás megjelenése. Az átfogó sorozatokon kívül sokféle nyelven — a legutóbbi nemzetközi bibliográfia 18-félelől tud — látnak napvilágot egyes munkái. Ehhez járulnak új meg újabb életrajzok és monográfiák. Közülük számunkra legújabbban különösképp az látszik érdekesnek, amely egy bizonyos *Markis Simon* tollából jelent meg *Moszkvában* és magyarra fordítva 1976-ban, méghozzá 6 ezer példányban került az olvasóközönség elé.

Kicsoda hát Rotterdami Erasmus? Kevés ismert név van az elmúlt és a jelenkori történelemben, amelynek a tulajdonosa olyan ismeretlen lenne, mint Ő... A tünemény akkor válik furcsává, amikor észrevesszük, hogy erről az ismeretlen ismerősről mindenkinek van valamilyen kész véleménye. Nagyesszű szobatudós volt, az életet nem ismerte — mondja az egyik. Jól odamondott a papoknak és az elfajzott barátoknak — lelkesedik a másik. Ironikus egyházkritikájával előkészítette a nyugati kereszténység szakadását — így a harmadik. Mások a szemére hányják, hogy félt beállani a reformáció csatáiba, — ismét mások kijelentik, hogy hitetlen kétkedő volt, nem hiába csinált neki akkora propagandát az ún. felvilágosodás kora.

Ki ismeri Erasmust? Nem kevesen. Az bizonyos, hogy csakis az ismerheti, aki Őt magát olvasta és nem másod-, harmadkézből vett sémákból alkot magának véleményt. Kortársai elnevezték a humanisták fejedelmének. Ezt a rangot máig megtartotta. Nyelvész, író, az emberi nem okítója és nevelője, egyes munkái 350 esztendőn át a latin olvasókönyvek állandó részei. Erasmus a béke apostola, népeket összeboronáló európai szellem, a származáson alapuló arisztokráciával szemben a jellem és műveltség arisztokráciájának megtestes-

sítője. Igen-igen — kérdezzük valódi ismerőitől —, de mi állt ennek a sokrétű és sokoldaló embernek a lelke közepébe írva? A hosszú nyomozás válassza egyszerű: Krisztus követése. Valóban?

Az évszázadok során összevissza zavart Erasmus-portrét csak saját korának, a 16. századnak és az azt követő számtalan generációnak a történelme alapján érthetjük meg. Azok az események, amelyek élete évtizedeiben zajlottak és Őt egyenesen gyorsuló sebességgel a partra vetett hal sorsára kárhoztatták, azok a változások egészen a 20. század elejéig meghatározták Európa gondolatvilágát. Melyek voltak ezek? A reneszánsz jelentkezése, a reformáció és az ellenreformáció kibontakozása, a vallásháborúk, új kontinensek bekapcsolódása a szellemileg forrongó európai létbe, aztán a nyugati világot alig felébresztő török imperializmus. Jó Erasmusunk mindezekre reagált, sőt elég élénken tette, de nem politikusan, hanem keresztény humanista módján: mindegyik fejére olvasta a rosszat is, nemcsak a jót. Így szorult a Senki-földjére, mindegyik vallási tábor ellenségének nyilvánította.

Sokkal fontosabb ennél, mit ajánlott embertársainak — állásra, pártra és érdekre tekintet nélkül — mint életfilozófiát, vezérfonalat. Gondolatai a szétbomló kereszténység minden oldalán termékeny talajra találtak a jóakaratók körében, még a műveinek nagyrészt indexre ajánló tridenti zsinat is merített belőlük, — de a neve vörös posztó maradt mindaddig, míg a felekezeti hovatarozás fontosabb volt, mint a közös nevező, amit Erasmus egyszerűség kedvéért *krisztusi életbölcességnek* nevezett. Soká tartott ez a kijózanodás. Századunk elején mutatkoztak általában valódi jelei. Mikor XII. Pius pápa 1948-ban mindegyik művét törli a római indexről, már a protestánsok is jóideje más szemmel — egyik bölcse ösük, az Erasmus-kortárs Melancthon szemével — néznek reá. Így támadt fel a Rotterdami Mester a vallási pártoskodás csökkenésével. Akár az ökümenizmus egyházatyaájának is nevezhetnők.

Egy magyar tudós, Kardos Tibor, aki irodalomtörténész és fordítóként foglalkozott Erasmus műveivel, azt kérdezte 1969-ben a franciaországi Toursban egy jubiléus nemzetközi symposiumon: Nem túlzás, hogy a Rotterdamiával manapság folyton csak mint teológussal foglalkoznak? — Túl soká hallgattak teológiájáról, pedig az volt a főműve — válaszolták neki a többiek. Hogy ez mit tartalmazott, arról legközelebb!

Egy otthoni levélből:

„... Véletlenül külföldről hazajött ismerőseinktől megkaptam az „Életünk” c. újság f. évi szeptemberi számát. Csodálatos véletlen folytán abban kezdtek el a 4.-5.-ik oldalon közölni az én drága jó lelkiatyám, P. Marcell „Szépszeretett” című önéletírását. Se leírni, se elmondani nem lehet, hogy milyen nagy örömet jelentett számunkra. A jó Isten áldja meg mindannyiukat érte! — Kérem, ha lehetőség lenne arra, hogy megkaphatnám a folytatásokat...”
(Teljes aláírás és cím)

* Cikkünk szerzője a több nyelven megjelenő „Erasmus” c. tudományos szemle szerkesztőbizottságának tagja.

(Folytatás a 7. oldalon)

